

Kampen om fristederne

Af Pil Christensen

For at forstå fristedskampens forløb er det nødvendigt at se på den mere generelle værdikamp, der har fundet sted i de senere år. Det pres, der har været på fristeder som Ungdomshuset og Christiania, er et resultat af den siddende regerings politik, men skal også ses i sammenhæng med en generel højredrejning i Danmark og i hele den vestlige verden. Der har været en højredrejning i den forstand, at de traditionelt borgerlige og højreorienterede partier er kommet til magten mange steder, men også i form af en generel bevægelse mod højre - deriblandt indenfor mange socialdemokratiske og traditionelt venstreorienterede partier.

I forbindelse med kampen om Ungdomshuset er det specielt interessant at se på højredrejningen hos de danske socialdemokrater. Socialdemokraterne stod sammen med de borgerlige partier på Københavns Rådhus for salget af Ungdomshuset. Socialdemokraterne var aldrig udtalt begejstrede for Ungdomshuset og derfor var deres støtte til salget heller ikke underlig. Det interessante var derimod deres retorik og argumentation omkring salget og rydningen af huset. Et af de mest brugte og tungest vejende argumenter var, at den private ejendomsret tilhørende Faderhuset ikke måtte krænkes. Der blev ikke sat nogen særlige spørgsmålstegn ved dette argument, hverken i pressen eller hos Socialdemokraterne selv, på trods af at den forudgående proces omkring salget havde været både uigennemskuelig og præget af løftebrud. Sikringen af den private ejendomsret stod på den måde over enhver diskussion om, hvorvidt der kunne ligge et bredere samfundshensyn i at bevare Ungdomshuset. Denne politiske prioritering af det private over det samfundsmæssige er med til at understrege Socialdemokraternes skred til højre. Et andet eksempel på dette var Ritt Bjerregaards håndtering af balladen efter rydningen. Her gav hun tydeligt udtryk for, at det ikke kunne være samfundets ansvar, men at det derimod måtte være forældrenes, når deres børn og unge deltog i urolighederne. På den måde blev et politisk problem gjort til et personligt ansvar, og det handlede pludselig om opdragelse i stedet for at være et spørgsmål om politikernes medansvar for situationen.

Den højredrejede retorik blev ligeledes understreget af argumentet om, at de unge jo bare kunne købe et nyt ungdomshus med Fonden Jagtvej 69's penge i ryggen. Ungdomshusets brugere mente, at det var Københavns Kommunes ansvar, altså et fælles ansvar, at der også var tilbud til unge, der ikke vil spille badminton eller fodbold, men lave helt andre ting. Socialdemokraterne derimod nægtede i lang tid at

anerkende, at spørgsmålet om ungdomshuse også er kommunalpolitisk. Således blev det politiske problem igen gjort privat: hvis man vil have et ungdomshus, må man købe det - ligesom hvis man vil have et nyt køleskab eller en ny bil.

Den kontrollerede mangfoldighed

Når stadig flere aktører til både højre og venstre taler mod kollektivt ansvar og for det private og den enkeltes ansvar, står fristederne i en svagere position, idet fristederne tager udgangspunkt i og praktiserer kollektivitet. Men kampen for fristeder kan ikke reduceres til et spørgsmål om det kollektive overfor det individuelle, selvom det måske kan fremstå sådan. På den ene side står fristedernes kollektivitet og de kollektive handlemåder over for et krav fra det etablerede samfund om at afkollektivisere, fx Christianias boform. På den anden side står ønsket om at have plads og lov til at dyrke individualiteten og anderledesheden i fx Ungdomshuset, uden at skulle puttes ned i de kasser, alle traditionelle kommunale projekter skal passe til. Disse eksempler illustrerer, at der ikke er tale om en konflikt mellem en individuel overfor en kollektiv tankegang, det er derimod et spørgsmål om, hvilken form for kollektivitet og individualitet, man ønsker.

To begreber, der nævnes i forbindelse med kampen for Ungdomshuset og Christiania, er normalisering og ensretning. Begreberne bliver ofte, af tilhængere af fristederne, brugt meget simpelt til at sige, at magthaverne vil forsøge at fjerne alt, der er anderledes end normaliteten. Magthaverne er imod forskellighed, mangfoldighed, kreativitet og 'det skæve'. De vil have alle til at leve ens, tænke ens og handle ens. Man skal bo i sin egen bolig, som skal administreres individuelt, man skal gå på arbejde hver dag, dyrke normale og sunde fritidsinteresser osv. Men spørgsmålet om normalisering og ensretning bør heller ikke forenkles og tildeles statiske træk. Der viser sig mere komplekse mønstre, når man kigger nærmere på disse begreber, idet ønsket om ensretning og normalisering langt fra altid karakteriserer den borgerlige værdikamp.

I Danmark og i den vestlige verden generelt har innovation og immaterielt arbejde fået en vigtigere plads i økonomien, i takt med at den klassiske industri er flyttet til andre dele af verden. Man hører ofte, at viden og uddannelse er det, Danmark skal tjene penge på i fremtiden, og at den intellektuelle ejendomsret - altså retten til at eje viden, kultur og ideer - er det 21. århundredes olie. Men hvis man skal udvikle ideer, skabe viden og opdyrke det kreative, kræves andre arbejdsmetoder end samlebåndet og stopuret som i den klassiske fabrik. Arbejdet kan heller ikke begrænses til et bestemt fysisk rum eller et afgrænset tidsrum. Dette skal ikke forstås sådan, at vi nødvendigvis arbejder mere, men arbejdet har i højere grad spredt sig ud over hele livet. Skellet mellem arbejde og fritid er for en del mennesker blevet mindre tydeligt og for nogle helt udvisket. Produktionsbegrebet er blevet udvidet og i mange tilfælde kan man sige, at mennesker producerer hele tiden - når den nye idé kommer i badet, når sociale netværk udvides til en fest eller når fri software udvikles i communities på nettet.

Der er brug for forskelligheden, mangfoldigheden og den enkelte arbejders ideer. Derfor er det ikke gavnligt, at der er en stærk tendens mod ensliggørelse og normalisering i samfundet. Den borgerlig-liberalistiske forståelse indeholder altså et mål om at fremme mangfoldigheden, men det kan siges at være en kontrolleret

mangfoldighed, da den har et bestemt formål - nemlig at producere mere optimalt. Nogle af de samme forhold gør sig gældende i analysen af kollektivitet og individualitet, hvor begge ideer kan være styrende, men vurderes ud fra om de er produktive i en borgerlig-liberalistisk forstand.

Dette skal ikke forstås således, at der nødvendigvis er to slags mangfoldighed, en reguleret og en fri. Kreativitet og mangfoldighed er også noget magten kvæler ved at regulere og kontrollere. Hermed er kapitalismen præget af en indre modsætning, da mangfoldighed og kreativitet i højere grad er værdiskabende. Hvad, der skaber værdi i et samfund, er ikke givet på forhånd, men derimod noget samfundet selv sætter rammerne for. Den kontrollerede mangfoldighed er en del af et tankesæt, hvor værdi altid ses en kapitalistisk optik, og som dermed sætter rammer for, hvilken form for kreativitet og mangfoldighed, der opdyrkes.

I forlængelse af dette er den mangfoldighed, der skabes i fristederne dobbeltsidig. For lige så vel som at kreativitet og mangfoldighed ikke altid er modmagt, kan de heller ikke altid være produktive. For kapitalismen (eller magten) er det vanskeligt at vide, hvad der er produktiv mangfoldighed og hvad der er modmagt. Det ses som nævnt, når kulturindustrien hylder vækstlaget og de kreativ unge i Ungdomshuset og når turistbranchen tager Christiania i forsvar. Samtidig med at Københavns Kommune argumenterer for, at de unge i Ungdomshuset må rette ind ligesom alle andre, og regeringen vil normalisere Christiania. Der er altså en indre konflikt mellem værdier og økonomi på den borgerlig-liberalistiske fløj og hos højredrejede socialdemokrater, når de handler imod egne hensigter igennem normaliseringspolitikken i en nyliberalistisk økonomisk horisont. Den traditionelle forståelse af en værdikamp mellem højre- og venstreorienterede værdier er mindre oplagt i denne optik.

Kampen om byen

En anden vinkel på kampen for fristeder er at fokusere på byen og de kampe, der udspiller sig her. Værdikampene og den afledte normalisering sætter spor i byen og i samspil med højredrejningen af samfundet er storbyer som København blevet omformet og trimmet. Denne omformningsproces kaldes gentrificering og drives ofte frem af en bevidst byplanlægning, der erstatter almennyttige boliger med ejerlejligheder og kontorer for på den måde at ændre befolkningssammensætningen. Gentrificering kendetegnes ydermere ved, at lokale myndigheder ikke længere i samme grad sigter på omfordeling af samfundets goder, men orienterer sig mere mod samarbejde med og servicering af kapitalinteresser. Det frie marked er med nyliberalismen generelt blevet accepteret som det styrende princip for byudviklingen. Inden for den ramme arbejder private og offentlige kræfter med et fælles mål om at skabe den størst mulige økonomiske vækst i byen. Dette sker uden megen interesse for de resulterende eksklusioner, som fx når små lejelejligheder forsvinder fra boligudbuddet i København. Man kan her se, hvordan den skitserede værdikamp påvirker byen og de strategier, der bruges for at fremme bestemte projekter og overordnede tankesæt.

Udviklingen omkring salget og rydningen af Ungdomshuset kan også betragtes som en del af en større bypolitisk proces i København og som et resultat af den

gentrificeringsproces, der har ramt Nørrebro gennem de seneste 10-20 år. Den tidligere kulturborgmester i København H. Thustrup Hansen udtalte i forbindelse med salget af Ungdomshuset i 1999, at kommunen ville kunne få en drømmepris for grunden, og at han da ikke ville lægge skjul på, at der var økonomi i det. Han påpegede, at hvis kommunen selv trykte pengene, kunne han være ligeglad med, at kun 20-30 unge fik noget ud af huset, men at det var en dårlig anvendelse af en meget udsøgt placeret grund. Thustrup Hansens holdning kan være med til at forklare de processer, der ledte frem til salget og rydningen af Ungdomshuset. At det så langt fra endte med, at kommunen tjente penge på salget af Ungdomshuset, er en anden sag. Men det lykkedes i hvert fald at lave en form for område- og beboerfornyelse.

Salget og rydningen af Ungdomshuset og den forestående afvikling af Christiania er en del af en kapitaliseringsproces, hvor det ikke tillades, at arealer ligger ubenyttet hen eller fungerer efter principper, som er ikke effektive i forhold til den nyliberalistiske logik. Man kan betragte den nyliberalistiske normalisering af disse områder som en forudsætning for, at den generelle gentrificering kan finde sted. Hvad angår Christiania, vil det betyde, at der over en årrække vil ske et skifte, således at veltilpassede middelklassegrupper med gode kreative jobs vil flytte ind i det kommende såkaldte eksperimenterende byggeri og erstatte mange af de oprindelige christianitter; hippier, grønlænderne, koksehovederne og hjemløse. Disse grupper vil dermed se sig nødsaget til at finde andre steder at leve og bo, og gentrificeringsprocessen gør, at det kan være svært at se, hvor disse andre steder er i København. Kampen for byens fristeder er tæt forbundet med gentrificeringen af byen. Den modmagt, der udøves for at genskabe og bevare fristederne, kan forstås som en modstand mod gentrificeringen.

Oprøret omkring Ungdomshusets rydning er et eksempel på en modstand, som efter sigende fik boligpriserne til at falde på Nørrebro. Denne de-gentrificerende effekt blev dokumenteret i forbindelse med planerne om at placere et nyt hus på den nedlagte Frederikssundsvejens Skole i Københavns Nordvestkvarter. Her truede lokale beboere kommunen med erstatningskrav, hvis deres boliger tabte værdi på grund af et nyt Ungdomshus i området. I en artikel i Nyhedsavisen den 25. februar 2008 skrev en journalist, at ud over larm, graffiti og utryghed var mange beboere omkring Frederikssundsvejens Skole også bekymrede for deres friværdi. Boligerne ville nemlig blive mindre værd, hvis et nyt Ungdomshus rykkede ind på skolen. Thomas Torp, vicedirektør i Danske Ejendomsrådgivere, udtalte her, at dette ville få en betydelig negativ effekt for boligpriserne og var noget, den enkelte boligsælger og -køber bestemt ville mærke efter hans opfattelse. Men det, der er en negativ effekt for boligejerne, kan være en positiv effekt for mindrebemidlede borgere, der så har bedre råd til at flytte ind i kvarteret. På den måde kan graffiti, uro, hærværk og svineri m.v. på mikroplan være en strategi mod gentrificeringen og være katalysator for faldende ejendomspriser. Det vil dog altid være en svær balancegang for fx det nye Ungdomshus at undgå på længere sigt omvendt at bidrage til gentrificeringen af den omgivende bydel. Således er det en kompliceret opgave at finde effektive modstandsformer mod gentrificeringen af byen.

Men første skridt er en kritisk opmærksomhed over for, hvad der foregår. Værdikampen er ikke bare en abstrakt diskussion - den får et meget konkret udtryk i kampen om, hvad byen skal være for et sted.

Fristeder som proces

I relation til fristedskampen er det også værd at bemærke, at der foregår en kamp på et andet niveau end det overordnede samfundsmæssige - en kamp i fristederne selv. Et fristed er ikke en statisk størrelse, men en igangværende proces, en kamp om hele tiden at gøre fristedet 'frit'. Et fristed skal derfor ikke forstås som et sted befriet fra det, man ikke bryder sig om i det omkringliggende samfund. Et fristed er heller ikke frit bare i kraft af, at det fysiske rum er til rådighed, eftersom der her stadig kan findes den form for magtrelationer, hierarkier og normer, som eksisterer udenfor. Så selvom mange af de aktiviteter, der foregår i et fristed står i opposition til det omgivende samfund, er det nødvendigt for brugerne af fristedet konstant at udfordre de hierarkier og magtrelationer, der hurtigt skabes, hvis ikke man forholder sig kritisk til sin egen praksis. Der eksisterer altid magtrelationer mellem mennesker og disse kan ikke bare uden videre fjernes gennem alternative regler og praksisser. Magtformerne kan derimod udfordres og ændres. Dette er et af målene for et fristed, hvis det skal kunne kaldes frit.

Det er vigtigt at forstå dette som en proces, i højere grad end som et mål, der kan nås en gang for alle. Hvis processen går i stå, vil de gældende normer i samfundet hurtigt reproduceres i fristedet. Det betyder konkret, at eksempelvis hierarkier baseret på køn, race og seksualitet vil træde i kraft og at dominerende tanke- og handlemåder kan brede sig, lige som i det omkringliggende samfund. Derfor er det vigtigt at medtænke selve fristedets funktion som et politiseret rum og en vigtig kampplads for udvikling og eksperimenter med alternative måder at omgås hinanden. Fristedet skal tages seriøst som politisk projekt og forestillingen om det magtfrie rum må lægges på hylden.

Ved at lade forståelsen af fristeder som processer være central, skabes også plads til at udvide forestillingen om, hvad et fristed er. Fristeder opstår, skabes og tilkæmpes ikke kun som fysiske rum, men også som sociale rum. Fristedstanken kan dermed udbredes til at gælde langt flere steder end bare de konkrete fysiske lokaliteter, idet den også rummer mere flygtige sociale rum. Dermed ikke sagt, at det fysiske aspekt af et fristed ikke kan være centralt, da de konkrete eksperimenter og sociale rum jo netop opstår i de fysiske rum. Men fristeder kan i denne forståelse antage mange forskellige former og varigheder og kan ikke begrænses til forsøg som Ungdomshuset og Christiania, selvom disse har været i fokus i denne artikel.

Forholdet til det omkringliggende samfund

Den interne kamp i et fristed er dog ikke tilstrækkelig, for fristedet giver ikke mening, hvis det er isoleret i forhold til resten af samfundet. Fristedets brugere må hele tiden interagere med det omkringliggende samfund for at kunne være med til at gøre op med de normer og regler, der også kæmpes imod internt i fristedet. Et fristed er aldrig nok i sig selv og skal ses som et udgangspunkt, hvorfra samfundet kan udfordres og hvorfra kampe for alternative livsmåder, værdier og organisationsformer kan have en start og en base, men aldrig en ende. Interaktionen med det omkringliggende samfund er altså en nødvendighed, for at fristederne kan opfattes som modmagtspoler.

Samtidig kan fristedet også i sig selv udfordre det etablerede samfund, blandt andet når brugerne eksperimenterer med andre former for værdisætning. Aktiviteterne i et fristed er ofte udtryk for modstand mod den måde, der tænkes arbejde og konstant indtjening i det omgivende samfund. Et fristed skal ikke skabe profit, men er til for noget andet; for at dyrke fællesskab og eksperimenterer med musik, køn, kultur og samværsformer.

De sociale praksisser og erfaringer, der skabes i et fristed kan tages med ud og sprede sig og på den måde være med til at ændre samfundet fra neden. For kampen for fristederne er mere end kampen for de fysiske rum og de konkrete mursten. Det er også en kamp mod velfærdsstatens kontrol og det arbejde, som man forventes at ofre hele livet for. Det er en kamp mod den racisme, der foregår hver dag og den indskrænkelse af selvbestemmelse, der konstant finder sted. Det er en kamp for retten til at bestemme over sit eget liv. Den frihed, der ønskes opnået i kraft af fristederne, er den samme frihed, der ønskes på arbejdspladsen, i skolen og dér hvor man bor - et fristed handler om at udfordre de gængse normer og sammen skabe noget nyt og bedre.

Fristedernes fremtid

Realpolitiske forhandlinger, som dem der førte frem til det nye Ungdomshus på Dortheavej 61, er sjældent lige så mobiliserende som utopiske drømme og store demonstrationer. I den forstand har den brede bevægelse ikke nødvendigvis haft godt af et nyt ungdomshus. På den anden side er det også et spørgsmål, om ikke bevægelsen havde tabt pusten, hvis ikke der var opnået konkrete sejre. Ungdomshusbevægelsen vandt slaget og opnåede et nyt hus, men mistede derved måske også noget af sit systemoverskridende potentiale. Nogle af de samme ting karakteriserer Christiania, der efterhånden i en del år har ligget i lange opslidende forhandlinger og som i efteråret 2008 er ved at indgå en aftale med staten om delvis bevarelse i den nuværende form. Med et nyt ungdomshus og et delvist bevaret Christiania står fristedsbewægelsen bedre, end de ville have gjort uden, men kampen er langt fra slut.

Den tiltrækningskraft og energi, som kampene for et nyt ungdomshus og Christiania havde, da de endnu var helt åbne, forsætter ikke med at have samme effekt, når først de nye steder eller aftaler etableres. Både for det nye ungdomshus og for Christianias vedkommende er friheden blevet mindre og aftalerne mere restriktive. Mangfoldigheden forsøges kontrolleret og ligeledes fristederne. Derfor er det centralt for fristederne, at de ikke går i stå, bare fordi det fysiske rum er til rådighed.

Set i lyset af den igangværende borgerlige værdikamp er det nærliggende at forstå fristedskampens opblomstring som et modsvar eller en strategi for modmagt. Ideen om fristeder kan ses som et klart alternativ til den samfundsmæssige ensretning og normalisering, fordi den repræsenterer en ukontrollabel kreativitet, der nægter at lade sig begrænse af, hvad der kan betale sig - også selvom den i nogle tilfælde ender med at kunne betale sig. I en tid, hvor værdikampen også giver sig udslag i en nyliberalistisk selvdisciplinering, der lægger snævre bånd for, hvordan man kan leve sit liv, repræsenterer fristederne en anden vej. I stedet for at vi hurtigt skal igennem

vores uddannelse, være fleksible og gøre det alene som selvstændige isolerede individer, kan man her gøre tingene sammen og bruge den tid, det tager.

Dette kan lyde som en dystre afslutning, men er det ikke. Ungdomshuset og Christiania er to gode eksempler på fristeder, som er fremkommet i hver sin tid og er produkter af meget forskellige ungdoms- og oprørskulturer. Christiania som et produkt af 60'erne og 70'ernes ungdomsoprør og Ungdomshuset som et resultat af 80'ernes bz-bevægelse. To kulturer, der på mange måder ligger langt fra hinanden, men som begge har manifesteret sig i konkrete fristeder. Dette er en god indikator på, at mange andre og fremtidige ungdoms- og oprørskulturer vil blive ved med at kæmpe for at opnå fysiske fristeder, hvorfra kampene kan føres og de sociale eksperimenter kan gro.

Teksten er et uddrag af artiklen 'Kampen om fristederne' fra antologien Værdikampe - Økonomi og Samfund 2009 (red. Peter Nielsen og Lars Poulsen), som udgives af Forlaget Frydenlund i starten af 2009.

Pil Christensen har tidligere været aktiv i bl.a. Globale Rødder og senere i ungdomshusbevægelsen.